

Eläin

Geenivarat

2009

Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman tiedotelehti

Pelso 6-11
Ketkä kasvattavat alkuperäisrotuja? 20-23
Kotimaiset koirarodut 24-25

Tapaus Pelso

Pelson vankilan maatilalla lapinlehmät, suomenlampaat ja suomenhevosekset saivat sittenkin pitää kotinsa – ainakin toistaiseksi. Lyhyen ajan sisään olimme kokemassa taas ”Sukevan”: mistä saada uudet kasvatustaipaikat alkuperäisrotujen eläville geenipankeille, kun vankilaa uhkasi lakkauttaminen vuoden 2011 loppuun mennessä. Urakka olisi ollut Sukevaa hankalampi, jos eläimet ja geenipankin jatko olisi haluttu pelastaa. Erityisesti ison suomenlammaskatraan siirto toiseen paikkaan olisi tietänyt kalliita investointeja.

Sytä, miksi vankila olisi pitänyt lakkauttaa, esitettiin monia. Valtion tuottavuusohjelma, joka oikeastaan on valtion työntekijöiden lopputiliohjelma, vaatii säästöjä myös vankeinhoidolta. Iso maatila investointineen ei ole kaikista halvin laitos ylläpitää. Vankeinhoidon päättäjät myös näkevät niin, että maa- ja karjatalous ei ole välttämättä sitä oikeinta työtoimintaa, jota vangeille kannattaa opettaa, sillä maatalouden merkitys työllistäjänä on vähentynyt. Näin yleisesti onkin, mutta avoimia maatalousalan työpaikkoja on kuitenkin satoja – ehkä joku entinen vanki voisi sillekin alalle työllistyä, jos on tahtoa ja halua. Toisaalta se ala, joka kasvoi ennen nykyistä lamaa, oli palvelusektori. Sielläkö on myös entisten vankien tulevat työpaikat?

Maa- ja karjatalouden työt ovat monipuolisia ja niissä saatuja oppeja ja taitoja koneiden käytöstä hitsaamiseen voi soveltaa myös muilla aloilla, esimerkiksi teollisuudessa. Sukevan vankilan avovankilaosaston lakkauttamiskeskusteluissa esitettiin posketon väite, että eläimillä ja eläinten hoitotyöllä ei olisi merkitystä edes vankien henkiselle hyvinvoinnille.

Kuva: J-P Seppänen

le. Ennen kuin tällaista väittää, kannattaa miettiä, miksi koirat ovat niin suosittuja (ja voi myös vakuudeksi lukea muutaman eläinten merkitystä käsittelevän tieteellisen artikkelin). Eläinten hoitotyö on itse asiassa hyvä keino edesauttaa vankien kuntoutumista.

Veronmaksajana olettaisi, että valtion eri hallinnonalat puhaltaisivat yhteen hiileen ja tukisivat toinen toistaan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Siten on kansantaloudellisesti järkevää, että lapinlehmät ja suomenlampaat ovat Pelsolla, eikä maa- ja metsätalousministeriön tarvitsisi rakentaa kalliita navetoita ja lampoloita täyttääkseen yhden tehtävistään, maatalouden eläin geenivarojen tallentamisen nykyistä ja tulevaa tarvetta varten. Vankilassa

järjestettävän maa- ja karjatalouden työtoiminnan luulisi tukevan myös vankeinhoidon tavoitteita. Toisaalta vankeinhoidon toive siitä, että maa- ja metsätalousministeriö osallistuisi nykyistä paremmin geenivarannon ylläpitoon, ei ole mitenkään kohtuuton, sillä lehmien ja lampaiden geenit eivät suoranaisesti kuulu oikeusministeriön ja sen eri laitosten hallinnonalaan (joskin perustuslaissa sanotaan, että biologisen monimuotoisuuden ja kulttuuriperinnön vaaliminen kuuluu kaikille suomalaisille). Toivottavasti vältymme Pelsoa käsittelevältä laiskanläksyiltä!

Juha Kantanen

Eläin Geenivarat 2009

Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman tiedotelehti 2009

Ilmestymispäivä 11.5.2009

Julkaisija:

Eläingenivarat on maa- ja metsätalousministeriön kansallisen eläingenivaraohjelman tiedotelehti. Tiedotetta julkaisee ja ohjelmaa koordinoi MTT.

Vastaava toimittaja:
Juha Kantanen

Ulkoasu ja taitto:
T:mi Digijiipee/Juha-Pekka Seppänen
www.digijiipee.net

Paino:
Painotalo Casper Oy

Tilaukset, osoitteenmuutokset ja peruutukset:
Outi Kasari
MTT/BEL, 31600 JOKIOINEN
outi.kasari@mtt.fi, puhelin (03) 4188 3605

Etukannen kuva:
Mikko Griinari/ MTT/BEL:n kuva-arkisto

ISSN-L 1798-1190
ISSN 1798-1190

Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman yhteystiedot:

Professori Asko Mäki-Tanila
MTT/BEL, 31600 JOKIOINEN
Puhelin (03) 4188 3601, 040 7552339
asko.maki-tanila@mtt.fi

Neuvotteleva virkamies Tuula Pehu
Maa- ja metsätalousministeriö
PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO
Puhelin (09) 160 52839, 040 7246132
tuula.pehu@mmm.fi

SISÄLTÖ

Pääkirjoitus	2
Uutisia	4
Pelson lapinlehmät ja lampaat	6
Lapinlehmän historia	12
Suomenlampaan geenejä pakkaseen	14
Mitäs kyytöille kuuluu?	15
Italian Slow Food -messut	18
Ketkä kasvattavat suomenkarjaa ja -lampaista?	20
Suomalaiset koirat geenivaraohjelmassa	24
Vuoden 2008 kanapäivät Tammelassa	26
”Kuavin sankarikukko” kohtasi nädän	27
Muinaisten lehmien ja lampaiden tutkimus	27

Kuva: Anu Osva

Sakha Ynaga – kirja jakutiankarjasta

Teksti: Leo Granberg

Maailman kylmimmässä asutussa paikassa, Pohjois-Siperian Verhojanskin vuoriketjun reunustamassa jokilaaksossa on säilynyt pieni populaatio merkittävien näköisiä maataiselmäitä ja sonneja. Karjan geneettisestä erikoislaadusta kiiri huhu Jokioisiin, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskukseen, jonka tutkijat käynnistivät yhdessä Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin kanssa monitieteisen tutkimuksen, jonka pääkohteeksi valittiin jakutiankarja. Projektissa haluttiin selvittää tämän karjan geneettinen ominaislaatu, sen uhanalaisuus ja sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden vaikutus karjaroudun säilymiseen Venäjän valtakunnan myllerryksessä. Projektin tuloksista on tänä vuonna ilmestymässä kirja Sakha Ynaga* – Cattle of the Yakuts.

Karja on geneettisesti erityisen arvokas, koska se edustaa viimeisiä jäänteitä Siperian turano-mongolilaisesta karjatyyppistä. Historiansa aikana se on sopeutunut äärimmäisen vaikeisiin olosuhteisiin, sillä jakuuttien kansa vaelsi aikoinaan jakutiankarjan kanssa pohjoiseen ja asutti nykyiset asuinsijansa karussa ikiroudan maassa.

Kirjassa kerrotaan tästä karjasta, sen geneettisistä ominaispiirteistä ja karjan merkityksestä ihmisille, jotka sitä tänäänkin kasvattavat. Nykytilannetta taustoitetaan alueen historian, ympäristön ja kulttuurin sekä Venäjän sosialismia seuranneen murroksen kuvauksilla. Kenttätyön aikana tehdyt haastattelut välittävät kyläläisten äänen, kun he tulkitsevat omaa tietään ikivanhojen perinteiden ja syrjäisimmällekin maaseudulle etenevän modernin välillä. Valokuvat kertovat oman tarinansa lehmistä, jotka ovat yksilöitä niin luonteensa kuin ulkonäkönsäkin perusteella.

Karjan säilyminen ei ole ollut pelkkää sattumaa, sillä paikalliset ihmiset pelastivat sen neuvostoaikana jo varmalta näyttävältä risteyttämiseltä. Miksi paikallinen väestö koki jakutiankarjan arvokkaaksi ja mikä tämän vähätuottoisen kotieläimen merkitys todellisuudessa on – siitä enemmän itse kirjassa.

*)Jakutian kieltä, tark. `jakutiankarja`

Sakha Ynaga– Cattle of the Yakuts kirjan julkaisutiedot:

Leo Granberg, Juha Kantanen ja Katriina Soini (toim.), Sakha Ynaga – Cattle of the Yakuts Ilmestyy Suomalaisen Tiedeakatemian sarjassa Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Humaniora. Toimittajien lisäksi julkaisussa kirjoittavat Innokenti Ammosov, Inna Kopoteva, Meng-Hua Li, Anu Osva, Ulla Partanen, Ruslan Popov ja Eeva Pääkkönen. Kuvittajana on Anu Osva.

www.marin

Teksti: Mari Laulumaa-Hirvonen

Suuri rakkauteni ja intohimoni ovat Suomen alkuperäisrotuiset kotieläimet ja olen tehnyt jo kolmatta vuotta omaa projektia maataisista. Aloitin niiden kuvaamisen kesällä 2006, ja homma on laajentunut siitä kovasti. Olen valmistanut kuvistani multimediaesityksen. Haluan tuoda tällä multimedialla esiin koko kansalle omat ainutlaatuiset maataisrotumme, jotka eivät ole ollenkaan niin tuttuja ja jotka tarvitsevat koko kansan tuen säilyäkseen jatkossakin meidän ilonamme ja osana suomalaista maalaiskulttuuria.

Osa maataisistamme on vieläkin vähälukuisia ja uhanalaisia, muun muassa itäsuomenkarja eli kyyttö ja pohjois-suomenkarja eli lapinlehmä. Olen myös avannut tälle projektilleni omat kotisivut: www.marinmaatiaisnet.net. Näiltä sivuilta voi nähdä paljon kauniita valokuvia maataiskotieläimistämme, siellä on linkkejä muille maataiseläimiä koskeville sivuille, sieltä löytyy muutamien pientuottajien kotisivuja ja maataistuotteita, joita heiltä on saatavissa.

Kuva: Mari Laulumaa-Hirvonen

maatiais.net

The sights, sounds and flavours of Finland

Uskon vahvasti suomalaiseen gastronomiaan ja kotimaisiin laadukkaisiin raaka-aineisiin ja pientuottajiin, sekä maamme herkullisiin metsien antimisiin marjojen ja sienien ja riistan osalta kuin myös meren ja järvien antimisiin. Osana maatiaisprojektiani suuntaan sen nimenomaan viemään eteenpäin kotimaista osaamista niin tuottajien osalta kuin raaka-aineiden, ja saada ulkomaiset matkustajat innostumaan maamme todellisista aarteista ja antimista. Myös tästä tulee oma osansa näitä sivuja. Mukaan tulee multi-mediaa, esitteitä usealla kielellä, tilatuotteita yms.

Kaikien tämän työn, jota olen koko ajan tehnyt itse hartiavoimin ja omakustanteisesti, omistan näille upeille eläimille. Sillä energian ja voimani saan rakkautesta näihin eläimiin!

10 + kiehuu makujen puolesta

Kuva: Heikki Ahopellon kuva-akisto

Keittiöpäällikkö Heikki Ahopelto kertoi muun muassa kytön tuotteistamisesta ”Kymppiplusan” projektipäällikkö Christer Lindgrenin järjestämässä ”Makuja joita ei ole”-tilaisuudessa.

Teksti: Christer Lindgren

Ruokakulttuuriprojektin nimi –10+ Kiehuu! – kuvaa vuotta 2010 ja sitä seuraavaa aikaa suomalaisessa ruokakulttuurissa. Riippumaton projekti haluaa vaikuttaa siihen, mihin suuntaan suomalaista keittiötä, ruokaa ja ruoan omaa kulttuuria viedään.

”Kymppiplusan” tärkeimpiin teemoihin kuuluu alkuperäisten, uhanalaisten rotujen ja kasvilajikkeiden henkiin herättäminen ja käytön edistäminen. Projektin aktivistien mielestä esimerkiksi kyyttö, lapinlehmä, ryväsipuli ja kaskinauris voisivat nyt olla suomalaisen ruokakulttuurin komeita kärkituotteita.

Volyymeihin ja isoihin brändeihin perustuvan ruokateollisuuden ja markettien rinnalle 10+ Kiehuu! nostaa esiin vaihtoehtoisia myyntikanavia: hallikauppaa, maatilatoreja ja erikoistuneita lähiruokaliikkeitä.

Tammikuussa 10+ Kiehuu! järjesti medialle ja keittiömestareille Keravan Metos Centerissä ainutlaatuisen maisteluaterian teemalla ”Makuja joita ei ole”. Kymmenen ruokalajin harvinaiset raaka-aineet korostivat oman maku-

maailmamme monia käyttämättömiä mahdollisuuksista. Menuissa olivat mukana muun muassa lapinlehmä ja kyyttö, ryväsipuli ja kaskinauris, villiyrtyt, vastalöydetyt metsätryffelit ja eettisesti tuotettu hanhenmaksa, Varkauden sampi, neulamuikun mäti Kainuusta – ja myös 1950-luvun pelkistä sokerijuurikkaista prässätty ja keitetty siirappi.

10+ Kiehuu! on jo nyt saanut runsaasti huomiota osakseen mediassa, televisiota myöten. Riippumattoman, ilman yritysponsorsoreita toimivan projektin suurimmat ongelmat ovat nyt henkilöresurssien vähäisyys ja rahoituksen puute. Perusteilla on kuitenkin Makujen puolesta ry –niminen yhdistys, jonka jäsenyys ja yrityksille tarkoitettu tukijäsenyys edistävät tärkeän työn toteutumista.

Elokuussa 2010 ilmestyy, Otavan kustantama suurteos suomalaisesta ruokakulttuurista liittyy aikanaan yhteen projektin teemat ja maan nimekäimpien kokkien luomat ateriakokonnaisuudet.

Projektin toteutumista voi internetissä seurata osoitteessa:

www.kiehuu.fi

Pelson geenipankki pysyvät va

Vankilatilaltakin voi saada häädön. Se tuli todistettua, kun Sukevan geenipankkikarja jouduttiin viime vuonna pakkaamaan muuttoautoon. Pelson pohjoissuomenkarjaa ja suomenlampaita uhkasi myöhemmin syksyllä sama kohtalo, mutta oikeusministeriö perui häätösuunnitelman.

Teksti: Emmi Manninen

Kuva: Pelson vankilan kuva-arkisto

pankkieläimet vankilatilalla

Tuija Brax: ”Nyt kun Pelson vankila jatkaa toimintaansa, myös lampaiden ja lehmien ylläpitoa jatketaan. Kovin pitkälle tulevaisuuteen on kuitenkin vaikea ennustaa, koska vankeinhoiton rahoitustilanne on hyvin haastava”

Pelson geenipankkieläimet pysyvät vankilatilalla

Kuva: Emmi Manninen

Teksti: Emmi Manninen

Pelson geenipankin perustamiseen tarvittiin pohjoissuomenkarjan (PSK) nautoja, suomenlampaita – ja maamme eläingenipankkitoiminnan isä, emeritusprofessori **Kalle Majjala**. Alkuperäisrotujen onneksi Vankeinhoitolaitos (VaHo) kutsui Majjalan vuonna 1981 työryhmäänsä miettimään 1970-luvulla perustetun Pelson lampolan kohtaloa. Vaihtoehtoina olivat lampolan toiminnan laajentaminen tai lakkauttaminen. Professori ehdotti, että vankilatilalle perustettaisiin suomenlampaan geenipankki. Ajatus otti tuulta. Laajennettu lampola saatiin valmiiksi kolmen vuotta myöhemmin, ja sinne hankittiin geneettisesti mahdollisimman edustava otos kaikkia suomenlampaan värejä. Lisäksi aloitettiin sperman keruu pässeiltä ja alkioiden pakastaminen, mihin saatiin asiantuntija-apua Uudesta-Seelannista.

Vuonna 1986 Kalle Majjala esitti VaHo:n ylijohtaja **K.J. Långille**, josko myös suomenkarjaa voitaisiin säilyttää vankilatiloilla. Ja niin tehtiin. Pelson PSK-geenipankin lisäksi Sukevalle kerättiin ISK-karjaa ja Konnunsuolle LSK-karjaa.

Suomen Kotieläinjalostusyhdistyksen konsulentit ryhtyivät etsimään PSK-lehmiä ja -sonneja. Eläinten valinta geenipankkia varten aloitettiin tutkimalla niiden polveutumistietoja, minkä jälkeen arvokkaiksi osoittautuneita yksilöitä käytettiin katsomassa paikan päällä.

”Kaiken kaikkiaan suomalaisia PSK-isälinjoja löytyi vain kolme, emälinjoja muutama enemmän. Jokaisesta linjasta on materiaalia pakkasessa”, kertoo Pohjoismaisen Geenivarakeskuksen (NordGen) eläinsektorin johtaja ja MTT:n erikoistut-

Pelsoita ei riitä lehmävasikoita myytäväksi. Sonnivasikoita sen sijaan on lähtenyt maailmalle, myös keinosiemennyskäyttöön.

kija **Juha Kantanen**. Vaikka kaikki jäljelle jääneet PSK-suvut olivat jo löytyneet Kantasen tullessa geenivaratyöhön, uusi pesti tiesi hänelle laajaa maaseutumatkailua.

”Kiersin tiloilla, joilla oli PSK-eläimiä ja tutustuin kasvattajiin. Myös eläinten kuskiksi jouduin useammin kuin kerran. Hain muun muassa Muoniosta sonnipojan Pelsolle MTT:n vanhalla farmariladalla. Eläinkuljetukset olisivat tulleet muuten kalliiksi, ja käytettävissämme oleva vähäinen raha haluttiin käyttää geneettisen materiaalin kokoamiseen.”

Pelsolla tehtiin historiaa

Eläkkeellä oleva, Pelson navetan työmestari **Pentti Aho** muistaa mainiosti ensimmäisten PSK-eläinten saapumisen friisiläisten joukkoon ja sen aikaansaamat tunnelmat. ”Ensin ajattelin, että pitääkö tässä vaihtaa työpaikkaa”, hän vitsailee. ”Eläinmäärän kasvaessa päästiin kuitenkin jalostamaan, ja se lisäsi mielenkiintoa.”

Aho selaa paksua navetapäiväkirjaa,

johon on merkitty punaisella ja yksityiskohtia unohtamatta kaikki PSK-eläimiin liittyvät tapahtumat. Vuoden 1985 kohdalta löytyy niistä ensimmäinen. ”13.2. klo 14.00 saapuivat ensimmäiset, paljon puhuttu ’lapinrodun’ edustajat Lumikki ja Lumipallo... 13.2. klo 20.00 saapui kaksi kpl sonnivasikoita Lapista.”

Helmikuun 23. päivä vuonna 1988 oli toinen historiallinen päivä: Punakorvanimiseltä PSK-lehmältä siirrettiin alkioita friisiläishiehoille. Ensimmäisten alkionsiirtovasioiden syntymä noteerattiin lehdistössäkin Helsingin Sanomia ja Kalevaa myöten.

PSK-rotu oli geenipankin perustamisen aikoihin aallonpohjassa. Lehmien määrä on sittemmin kasvanut noin kuusitoistakertaiseksi (30:stä 500:aan), mutta se on edelleen uhanalainen. Pelson vankilatilalla on maamme PSK-lehmistä noin kymmenesosa eli reilut 40. Kantavat hiehot ja muu nuorisot mukaan lukien PSK-rotuisia eläimiä on satakunta.

Kuva: Emmi Manninen

Pelson tilanhoitaja Reijo Virkkunen joutui viettämään suuren osan ajastaan puhelimesta vankilan lakkautusuhan tultua tietoon. Puhe-
lut eivät menneet hukkaan: vankilan toiminta geenipankin kera jatkuu.

Lehmävasikoita kaivataan lisää

Pelson lehmistä ja hiehoista osa heilastelee sonnin kanssa, osa siemennetään. ”Karjassamme on yleensä kolme astutussonnia, jotka valitaan suvun perusteella. Sonnivasioita ostetaan joskus muilta tiloilta, jotta geenipohjaa saadaan laajennettua. Jonkin verran meille myös tarjotaan eläimiä. Selvitämme niiden taustat, ja jos ne ovat sopivasti eri sukuisia kuin omamme, voimme niitä ostaa tai vaihtaa sonnivasioihin”, työnjohtaja **Elisa Pakanen** kertoo. ”Omat sonnivasiikat myymme mahdollisuuksien mukaan eloon ja loput kasvatamme teuraaksi. Sen sijaan lehmävasikoita meiltä ei riitä myyntiin, vaikka kysyntää olisi.”

Joitakin Pelson sonneja on otettu Pieksämäen sonninasemalle sperman keruuta varten. Nimi voi sonnillakin olla enne: viimeisimmäksi Pieksämäelle matkasi Pelson Ylistys.

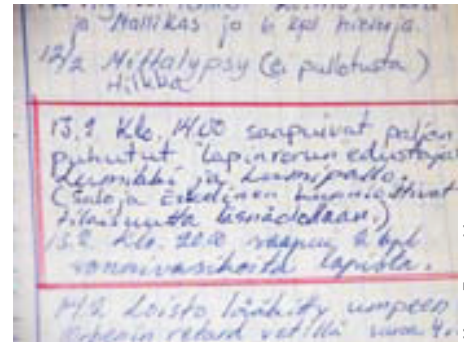
Parhaat Pelson lappalaiset ovat yltäneet lähes 7000-8000 kilon maitotuotokseen, ja lisäpotentiaalain hyödyntämistä suunnitellaan. Geenipankkieläimiä kun ovat, suvultaan arvokkaita lehmiä ei laiteta maitotuotoksen alentuessaan teuraaksi.

Niiden tärkein tuotos on vasikka, jatko harvinaiselle suvulle. ”PSK-lehmät ovat olleet tosi pitkäikäisiä ja terveitä”, Pakanen kehuu. ”Vanhimmat tällä hetkellä lypsissä olevat lehmät ovat syntyneet vuonna 1997.”

Pelson pellot ja naudat ovat luomutuotannossa, mutta lampaat ovat karitsoiden rehustuksen vuoksi sen ulkopuolella. Uuhia on kaikkiaan reilut 260, joista noin puolet on valkoisia. Harvinaisimpia katraassa ovat mustat, joiden osuus on noin yhdeksän prosenttia. Ruskeita on puolestaan 17 prosenttia ja kainuunharmaksia reilut 13 prosenttia.

Eläkkeellä oleva MTT:n tutkija **Marja-Liisa Puntila** oli mukana kokoamassa Pelson geenipankkikatrasta. Hän veti vuonna 1986 aloitettua kymmenvuotista, silloisen Maatalouden tutkimuskeskuksen ja VaHo:n projektia, jossa Pelson valkoisista suomenlampaista jalostettiin menestyksellisesti liha-, villa- ja turkislinjaa. Värillisten lampaiden keruu oli huomattavasti mutkikkaampaa kuin valkoisten, ja niitä haettiin vaikka ”pitkospuiden takaa”.

Värillisistä pässilinoista on Suomessa

Kuva: Emmi Manninen

Navettapäiväkirjasta löytyy tarkat muistiinpanot PSK-lehmien ja -sonnien saapumisesta Pelsolle.

jäljellä kaikkiaan 21. Kainuunharmaksien seitsemästä isälinjasta Pelsolla on kolme. Mustien isälinjoista vankilatilan lampolassa märehtii niin ikään kolme, kuten myös ruskeista.

Suomen Lammasyhdistys hyväksyi Pelson suomenlampaiden jalostuslampolaksi vuonna 2001, kunniakkaasti ensimmäisten joukossa. ”Geneettisen monimuotoisuuden säilyttäminen on luonnollisestikin päätavoittemme” lampolan työnjohtaja **Petri Väisänen** sanoo. ”Nykyään toiminnassamme painotetaan lihantuotantominaisuuksia. Karitsoiden lihakkuutta

Jatkuu seuraavalla sivulla

Kuva: Kirsti Hassinen

Tallessa ollaan – ja siellä halutaan pysyä! Pelsolla on kaikkiaan satakunta PSK-nautaa.

Kuva: Emmi Manninen

Eläinten terapeuttinen merkitys vangeille ei ole rahassa mitattavissa. Erityisesti pienet ja heikot eläimet saavat paljon huomiota osakseen ja avaavat tiukkojakin tunnelukkoja.

arvioidaan ultraäänimittauksin ja samalla ne rakennearvostellaan. Nahkoja otamme muokkaamolta takaisin jonkin verran, samoin villaa ja hahtuvaa kehräämöstä. Oma myymälämme suljettiin noin vuosi sitten, mutta nahat ja villatuotteet lähetetään muiden vankiloiden myymälöihin.”

”Pelsolta myydään vuosittain kymmenestä viiteentoista eläintä jalostukseen. Kainuunharmasten myyntiä on uuhien osalta rajoitettu, ja mustia sekä ruskeita myymme tilanteen mukaan. Myyntipuolella pääpaino on pässeissä. Sopivan erisukuisia päsejä on myös jonkin verran hankittu muilta tiloilta.”

Lakkautusuhka aiheuttaa vieläkin epävarmuutta

Viime vuoden syyskuussa geenipankkiväki sai kuulla uutispommin: Pelson vankila ja sen myötä maatalous tilalla aiotaan lakkauttaa. ”Olisimme ehkä välttyneet Pelson karjan teurastukselta. Jos eläimet olisivat siirtyneet yksityisomistukseen, siihen oli-

si kuitenkin saattanut loppua geenipankin pyörittäminen nykyisin periaattein”, arvioi Juha Kantanen.

Suomi saa olla ylpeä kansallisten eläin geenipankkien säilyttämisestä. ”Ruotsissa ja Norjassa ei ole vastaavaa geenipankkia kuin meillä. Siellä alkuperäisrotuja on sijoitettu muutamaaan luonnonvaraoppilaitokseen sekä museotiloille, tosin vain joitakin yksilöitä kuhunkin. Niillä ei ole sellaista elävän geenipankin statusta kuin Pelsolla sekä Ahlmanin ja Kainuun ammatitopistoilla on. Naapurimaissamme myös yksityiset karjanomistajat toki säilyttävät kotoperäisiä rotuja.”

Tieto lakkautusuhasta tuli Pelson henkilökunnalle kuin salama kirkkaalta taivaalta. ”Mitään ennakkotietoja lakkautusuhasta emme olleet saaneet, päinvastoin. Aiemmin oli suunnitelmassa vankipaikkojen nostaminen.”, kertoo tilanhoitaja **Reijo Virkkunen**. ”Emme jääneet tilannetta märehtimään, vaan aloimme tehdä töitä vankilan ja maatilan toiminnan jatkumiseksi. Pidämme päättäjiä ajan tasalla muiden

muassa vankipaikkojen tarpeesta. Viime vuosina vankimäärä ei ole vähentynyt.”

Tämän vuoden alussa hallitus päätti, että geenipankkitoiminta Pelsolla jatkuu toistaiseksi, mutta vankipaikkoja vähennetään roimasti, samoin virkoja. ”Nyt kun Pelson vankila jatkaa toimintaansa, myös lampaiden ja lehmien ylläpitoa jatketaan. Kovin pitkälle tulevaisuuteen on kuitenkin vaikea ennustaa, koska vankeinhoidon rahoitustilanne on hyvin haastava”, oikeusministeri **Tuija Brax** sanoo.

Reijo Virkkunen kaipaa Pelson geenipankin turvaamiseksi mahdollisimman pysyvää päätöstä. ”Hallituksia tulee ja menee. Tilanne on häilyvä niin kauan kun maa- ja metsätalousministeriön ja oikeusministeriön välillä ei ole sopimusta siitä, paljonko geenipankkitoiminta tarvitsee resursseja, ja kuka ne kustantaa. Yhteiskunnan kannalta geenipankin säilyttäminen Pelsolla on edullinen vaihtoehto verrattuna siihen, että karja sijoitettaisiin yksityisille.”

”Suomenkin allekirjoittama Rion biodiversiteettisopimus velvoittaa YK:n jä-

senmaita kotieläingenivarojen suojelemiseen. Maa- ja metsätalousministeriön pitäisi linjata, miten eläingenipankkitoiminta meillä varmistetaan. Ministeriössä ei ole tähän mennessä paljon siihen resurssoitu.”

Geenipankilla työllistävä ja terapeuttinen merkitys

Viime vuonna lakkautetun Sukevan vankilatilan karja sijoitettiin kahteen ammattiopistoon ja ylläpitokustannukset jaettiin oikeusministeriön sekä opetusministeriön kesken. Maa- ja metsätalousministeriö ei osallistu Sukevan karjan ylläpitokuluihin, muuhun geenipankkitoiminnan rahoitukseen kylläkin MTT:n kautta. Maa- ja metsätalousministeri **Sirkka-Liisa Anttilan** mukaan linjamuutosta rahoituskysymyksen osalta ei ole näillä näkymin tiedossa.

Suunnitelmat Pelson vankilatilan lakkauttamisesta tuntuvat erikoisilta aluepoliittiseltakin kannalta. Samalla kun valtion laitoksia yritetään hajasijoittaa, oltiin valmiita ajamaan alas reilut 120 ihmistä työllistävä vankila navetoineen alueella, jossa työpaikat ovat tiukassa.

”Geenipankin perustaminen herätti aikanaan kyläläisissä uteliaisuutta ja seutu sai samalla paljon julkisuutta”, Pentti Aho kertoo. ”Vangeille eläinten hoito on erittäin terapeuttista, ja navetta- ja lampolatöihin on riittänyt halukkaita. Joillakin vangeilla on ollut nimikkolehmiä, ja vasikat saavat osakseen erityisen paljon rapsutuksia.”

Lampolan työnjohtajan **Erkki Huuskon** muistama tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten eläimet voivat avata tunnelukoja. ”Pyysin useammasta taposta tuomitun vangin opettamaan karitsaa juomaan tuttipullostasta. Kun huomasin, että hommasta ei meinaa tulla mitään, menin kysymään, mistä kiikastaa. Pelkään vahingoittavani karitsaa, vanki vastasi. Samalla hän naurahti, että eipä olisi uskonut tällaisesta kovasta jatkästä löytyvän näin herkkää puolta.”

Työnjohtajat Petri Väisänen (vas.) ja Erkki Huusko vaalivat Pelson jalostuslampolassa kaikkia suomenlampaan värejä.

Kuva: Emmi Manninen

”Pelson tulevaisuuden suhteen on oltava edelleen silmä tarkkana”

Kuva: Emmi Manninen

Lapinlehmän historia on sarja täpäriä pelastumisia

Kuva: Juha Kantanen

Vanhan tarun mukaan, kun ensimmäiset ihmiset saapuivat Lappiin, nousi lähteestä valkea lehmä, josta kaikki lapinlehmät saivat alkunsa. Pohjoissuomalaisen lapinkarjan historia 1900-luvulla oli heilumista sukupuuton partaalla. Uhkana oli, että uusi vuosituhatkin olisi alkanut samoissa merkeissä. Onneksi niin ei kuitenkaan käynyt, vaan lapinlehmä sai pitää Pelson vankilatilalla sijaitsevan turvapaikkansa.

Teksti: Juha Kantanen

Lyhyt rodun historia

Valkean, pääosin nupon nautakarjan kasvatuksella on pitkä perinne Pohjois-Euroopassa. **Edward Daniel Clarke** kuvaili lapinlehmien ulkonäköä vuonna 1799 julkaistussa kirjassaan, jossa hän selosti matkaansa halki Suomen päämääränään Pietari. Pohjoissuomenkarja, jota myös lapinlehmäksi kutsutaan (aiemmin ollut käytössä myös peräpohjolankarjanimitys), arvellaan polveutuvan pohjois-eurooppalaisesta alkuperäisestä nautakannasta, jota esiintyi Pohjois-Venäjältä aina Islantiin saakka. Tutkimustieto tukee tätä olettamusta.

Pohjoissuomenkarjan määrätietoisempi jalostus alkoi 1905, kun rodulle perustettiin jalostusyhdistys ja alettiin eläinten kantakirjaus. Aluksi kantakirjassa oli sekä punaisia että valkoisia peräpohjolan eläimiä. Väriykseltään punaisia eläimiä esiintyi Oulun seudulla, joka myös kuu-

lui yhdistyksen toiminta-alueeseen. Sitä vastoin valkeat eläimet olivat yleisempiä Lapin alueella. Vuonna 1925 kantakirjausvaatimuksia tiukennettiin ja kantakirjaan pääsivät vain valkeat eläimet, joilla sai olla punaisia tai mustia täpliä. Kantakirjaan hyväksyttiin myös valkean ruotsintunturirodun sonneja.

Lapinsota koetteli lapinlehmiiä. Lapin väestö evakuoitiin Pohjois-Ruotsiin – ja lapinlehmät otettiin mukaan. Myös sonneja vietiin mukana. Sodan päätyttyä eläimiä tuotiin takaisin, mutta ilmeisestikin vähemmän kuin mitä sinne vietiin. Sota-ajan jälkeen pohjoissuomenkarjan oma jalostusyhdistys lopetti toimintansa; se sulautui vuonna 1946 perustettuun Suomen karjanjalostusyhdistykseen. Länsisuomenkarjan sonneja tuotiin Pohjolaan ja risteytettiin lapinlehmien kanssa. Puhdasrotuisten eläinten määrä alkoi laskea.

On suoranainen ihme, että edes pieni määrä eläimiä säilyi Lapin alueella. Lapin-

Kotiinpaluu evakosta Torniossa vuonna 1945. Viimeinen matka kuljettiin kävellen, tällä matkalla olivat paikkakuntalaiset apuna karjankuljetuksessa. Kuva Torniolainen-lehdestä vuodelta 1945.

lehmä olisi kuollut sukupuuttoon ilman edesmenneiden **Kerttu ja Leino Lehdon** toimia. Heille syntyi kipinä pohjois-suomalaisen rodun suojeluun 1970-luvulla Tornion seudulla eläinlääkärinä toimineen **Ossi Kempaisen** innoittamina. Muutamista pienkarjoista löytyi valkeita lapinlehmä, joiden suvunjatkamiseen oli käytetty omia sonneja. Lehdolle ostettiin eläimiä näistä karjoista Tornioista, Rovaniemeltä ja Inarista. Ensimmäiset lapinlehmät, Juolikki ja Punakorva, tuotiin Rovaniemen Lampelasta vuonna 1977. Nämä lehmät löytyvät monen nykyisen lapinlehmän ja –sonnin sukupuusta.

Pohjoissuomalaisen lehmän suojelun käytännön toteutus oli hankalampaa kuin toisen uhanalaisen nautarotumme, itäsuomenkarjan. Seitsemän vanhan itäsuomenkarjan sonnin pakastespermaa löydettiin FABA Palvelun sonniaseman laboratorioista Pieksämäeltä, mutta lapinsonneista ei ollut minkäänlaisia pakastevarastoja.

Kerttu ja Leino Lehdon kiinnostus kohdistui ruotsalaiseen alkuperäisrotuun, tunturirotuun. Ruotsin tunturirotu vastasi ilmiänsuultaan lapinlehmää: nupoja ja valkeita eläimiä punaruskein tai mus-

tin korvin ja ”kylkipripuin”. Molempia oli lisäksi hyödynnetty maidontuotantoon, joten rotujen valintapäämäärät olivat samoja. Ruotsissa valkea pohjoisen karja oli kuitenkin säilynyt paremmin ja keinosiemennykseen hyväksytyjen sonnien polveutuminen ja sonninemien ominaisuudet tiedettiin.

Tunturirodun käytölle lapinkarjan elvytystyössä nähtiin myös historiallisia syitä. Kun Suomi oli osa Ruotsin valtakuntaa, pohjoisen karja lienee mielletty yhdeksi populaatioksi. Suomen ja Ruotsin välinen raja on kulkenut eri aikoina eri paikoissa ja lehmät sen mukana ovat kuuluneet eri kansan piiriin. Maantiedekin tuki ajatusta hyödyntää tunturirodun geeniperimää: voisiko Torniojoen itäpuolella Muonion valkea nupo lehmä olla perimältään hyvin erilainen kuin Torniojoen länsirannan valkea nupo lehmä? Ruotsalaisessa kirjallisuudessa on mainintoja siitä, että Ruotsiin olisi tuotu nautoja myös idästä. DNA-tutkimukset osoittivat, että yksi mahdollinen kesyn nautan leviämisyväylä Pohjolaan olisi ollut Suomen kautta Skandinaviaan ja että ruotsintunturirotu on sukua myös itäsuomenkarjalle ja länsisuomenkarjalle, vaikka näihin rotuihin ei ole risteytetty tunturirotua. DNA-tutkimusten mukaan lapinkarjan suojelussa on käytetty samasta alkuperästä olevaa geeniaainesta.

Turvapaikaksi Pelso

Pelson vankilatilalla aloitettiin lapinlehmien suojelutyö 1980-luvun puolessa välissä. Uhanalaisen rodun säilytysohjelma on nojautunut Pelson vankilan karjaan.

Pelson karjassa on tehty alkioiden huuhteluita ja vankilatilalla kasvatetuista sonneista on pakastettu siemennestettä geenipankkiin. Kun Pelso lähti mukaan lapinlehmän suojelutalkoisiin, lapinlehmä on jäljellä noin 30. Nykyinen lehmämäärä alkaa lähetä jo 500. Julkishallinnollinen maatila on antanut siten erinomaisen mahdollisuuden lapinkarjan suojelutyön toteuttamiseen.

NIMITYKSIÄ

Juha Kantasesta pohjoismaisen geenipankkiiri

Erikoistutkija, FT Juha Kantanen MTT:stä on valittu Pohjoismaisen geenivarakeskuksen (NordGen) eläinsektorin uudeksi johtajaksi. Hän aloitti nelivuotiskautensa maaliskuun alusta. Kantanen on ensimmäinen NordGenin johtoon valittu suomalainen.

NordGen on Pohjoismaiden ministerineuvoston laitos, joka edistää metsäpuista, kotieläimistä ja kasveista peräisin olevien geenivarojen kestäväää käyttöä ja säilyttämistä. NordGenillä on myös operatiivinen vastuu helmikuussa 2008 käyttöön vihityn Huippuvuorten siemenvaraston Svalbard Global Seed Vaultin toiminnasta.

NordGenin johtajan työn ohella Kantanen jatkaa edelleen osa-aikaisena tutkijana MTT:ssä.

Lisätietoja:

Juha Kantanen, MTT
puh. (03) 4188 3626, 040 350 9633,
juha.kantanen@mtt.fi
puh. +47 64949790, +47 45240089,
juha.kantanen@nordgen.org

www.nordgen.org

Kainuun ammattiopiston Seppälän opetusmaatilalla (Kirkkoahonkatu) 28.- 29. elokuuta 2009

MAALAIKMARKKINAT

Ohjelmassa:
Kyytöt kehässä
Kainuulainen tori
Kainuun ammattiopiston koulutustarjonnan esittelyä
Seminaari ja paljon muuta.

TERVETULO!

KAINUUN
AMMATTIOPISTO

Lampaiden geenipankki: - tähän mennessä ja tulevaisuudessa

Ahvenanmaanlammas kuuluu eläingenivaraohjelman rotuihin.

Kuva: Mari Laulumaa-Hirvonen

Suomenlampaan, kainuunharmaan ja ahvenanmaanlampaan geneejä ryhdyttiin keräämään eläingenipankkiin vuonna 2005. Käytännössä tämä geenien tallentaminen tarkoittaa tässä vaiheessa sitä, että päseiltä pakastetaan geneettistä materiaalia, sukusoluja.

Teksti: Johanna Rautiainen

Ensimmäisenä syksynä, 2005, geenien keräystyö tehtiin Pelson vankilassa Vaalassa (kaikenväriset suomenlampaat) ja Lihasan Säätiön lampolassa (valkoiset suomenlampaat) Kangasalla. MTT kutsui puolalaisen asiantuntijan aloittamaan sperman pakastuksen ja opettamaan pakastusmenetelmää kenttäolosuhteissa. Krakovan maatalousyliopiston tohtori

Maciej Murawski on tutkinut lampaan hedelmällisyyttä ja päsien sperman pakastumisominaisuuksia.

Maciej Murawski piti suomalaisia pässejä libidoltaan erinomaisina ja sperman laatua erittäin hyvänä. Käytännössä keräystyö tapahtuu seuraavasti: päsä hypää kiimassa olevaa uutta. Kerääjä ottaa ejakulaatin talteen keinovaginaan. Ejakulaatista saatu sperma laimennetaan kahdella eri laimennus- ja säilytysnesteellä. Sperman käsittely ja laimennus tapahtuu tarkasti oikeassa lämpötilassa. Sentrifugoinnin jälkeen sperma imetään 0.25 ml olkiin ja säilötään nestemäisessä työssä.

Tavoitteena oli, että M. Murawskin työrutiinin avulla vuosina 2005 ja 2006 saadaan hyvä alkupääoma geenipankkiin ja samalla meillä oli mahdollisuus oppia pakastustekniikka.

Vuoden 2006 syksyllä geneejä otettiin talteen jälleen Pelsolla ja Lihasulassa. Lisäksi kuljetettiin seitsemän ahvenanmaanlammas päsä Hämeenkyröön Ammatti-Instituutti lisäksi Osaran luonnonvara-alan yksikköön. Näin saatiin myös ensimmäiset ahvenanmaanlampaan geenit pakastettua.

Geenienpakastuksen käytännön työ ja sen organisoiminen kentällä antoi myös sysäyksen kartoittaa suomenlammaspäs-

sien linjat. Tätä työtä oli jo aloittanut Veikko Pyykönen (ProAgria Etelä-Pohjanmaa). Vuonna 2007 Lihasalansäätiö teetti em. pohjalta tarkemman selvityksen pässilinjoista ProAgria Pirkanmaa ry:llä. Käytännön toteutuksen teki **Kaie Ahlskog**. Tavoitteena oli löytää mahdollisimman monta eri suomenlammaspässilinjaa. Tämä työ edistää suuresti myös geenivarahanketta, koska spermaa pakastuksen tavoitteena on saada suomenlampaan geeniperimää mahdollisimman kattavasti geenipankkiin.

Vuonna 2007 ja 2008 **Johanna Rautiainen**, joka oli aikaisempina syksyinä avustanut M. Murawskia teki pakastustyötä pienimuotoisesti Lihasan lampolassa ja Osarassa. Tavoitteena geenivarahankkeella lampaiden osalta on saada spermaa pakastettua 50 suomenlammaspässistä (kaikista väreistä), 25 kainuunharmaspässistä ja 25 ahvenanmaanlammaspässistä. Tällä hetkellä päsien sperman pakastuksessa ollaan tavoitteista saavutettu hie- man alle puolet.

Geenien pakastustyötä jatketaan vuonna 2009: Pelsolla, Ahvenanmaalla ja todennäköisesti jollakin luonnonvara-alan oppilaitoksella, johon kerätään kiinnostavia pässejä keräystä varten. Lihasan säätiön lampolaan liittyvät lisätilat hyväksyttiin vuonna 2009 myyntiin tarkoitettuna päsinsperman keruupaikaksi, ja tämän vuoden aikana sieltä saadaan spermanannoksia myös geenivarahankkiin. Lihasalansäätiö on vuonna 2009 hankkinut merkittävän määrän tarvikkeita, joita tarvitaan sperman käsittelyssä ja pakastuksessa. Kun uusista laitteista saadaan kokemusta ja hyvät rutiinit, ne hyödyntävät myös lammasteen geenipankin tavoitteiden saavuttamista.

Sukevalaisten muutto ja kotiutuminen Ahlmanille

Kuva: Harri Ala-Kapee

Sukevan kyytöt ja länsisuomenkarja Ahlmanin laitumella kesällä 2008.

Sukevalta saapui rekkalasti karjaa 17.3.2008 klo 14 jälkeen. Samana päivänä otimme käyttöön upouuden parsinavettamme. Aamusta siirrettiin omat lehmät uudelle puolen odottamaan iltapäivällä saapuvia uusia kavereita.

Teksti: Harri Ala-Kapee

Rekan saapuessa yleisöä oli kovasti paikalla, mm. kaksi TV-kanavaa (TV 2 ja MTV 3). Kuljetimme rekasta eläimet 37 kpl yksitellen köysillä parsiin ja karsinoin. Operaatio oli hiukan haasteellinen, koska sukevalaisia ei ollut aiemmin köyden kanssa kuljetettu.

Ensimmäisenä iltana lehmät olivat hie-

vat. Lypsy aiheutti ihmettelyä, kun lypsäjä tulikin koneen kanssa viereen, pihatossa kun olivat tottuneet asemalypsyyn.

Pientä huutelua oli illalla ja seuraavana aamuna. Aamuruokinnan ja lypsyn jälkeen navetta rauhoittui tyytyväisten levolla olevien lehmien huokailuihin ja märehdintään. Lehmät ilmeisesti totesivat, että uusi koti saa kelvata.

Lsk-hieho Virkku oli ensimmäinen sukevalainen, joka poiki meillä 11.4. ja lehmävasikka Apila sieltä syntyi. Virkku oli aluksi hieman konstikas lypsettävä, mutta rauhoittui ajan kuluessa. Pian poiki myös sukevalainen kyyttö-rouva Maikki kahdeksannen poikimisensa ja teki sonnipojan. Poikimiset sujuivat helposti uudessa poikimakarsinassa.

Sukevan ja meidän karjan yhdistyessä meillä tuli navetta heti täyteen, joten jouduimme poistamaan muutaman utareterveydeltään heikon Lsk-lehmän, jotta saatiin kaikki poikivat uuden navetan puolelle.

Kevät sujui nopeasti totuteltaessa uusiin lehtiin ja uuteen navettaan. Toukokuun lopulla lehmät pääsivät ensimmäisen

kerran laitumelle; taas päästiin TV 2:sen uutislähetykseen ja kahden paikallisradion lähetykseen.

Lehmät tottuivat ihmeen hyvin uuteen laumaansa ja laidunnus sujui sateisesta kestästä huolimatta hyvin elokuun loppuun asti. Ainut harmi oli kesäkuussa alkanut sorkanvälinajotulehdus, joka meni lähes kaikki lehmät läpi. Tulehdus vaati kovat antibioottikuurit, pahimmillaan kuurilla oli 15 eläintä kerralla. Lääkittäviä riitti kesäkuulta lokakuulle.

Jalkavaivat ja sateinen kesä vaikuttivat osaltaan tuotoksiin, mutta saa silti olla tyytyväinen, että kaikki yli 3 kertaa poikineet Lsk-lehmät heruivat yli 20 kg ja lypsivät meillä oloaikana vuodelle 2008 yli 3000 kg. Lsk-lehmät vielä hieman paremmin. Vuosi oli hyvin lehmävasikka voittonen ja nyt saamme myydä hiehoja.

Laidunnuksen alkaessa huomasi, että lehmät ovat olleet pihatossa, koska niitä oli erittäin helppo ohjailta uudessa navetassa paikoilleen. Talviruokintakauden alkaessa jatkoimme vanhaa perinnettämme ulkoiluttaa lehmiä joka päivä eli kaikki lehmät lähtevät iltapäivisin noin tunniksi ulkotarhaan jaloittelemaan.

Myös positiivinen julkisuus lisäsi meillä maidon suoramyyntiä. Nykyisin maitoa myydään yli 1000 litraa/kk eli noin 200 litraa enemmän kuin aiemmin.

Ensimmäinen vuosi oli haastava niin eläimille kuin hoitajillekin. Suurin osa sukevalaisista on ollut miellyttäviä hoitaa ja käsitellä. Muutamia hyvin arkoja yksilöitä on ollut, jotka vaativat enempi totuttelua käsittelyyn. Ovat ilmeisesti arempina pysyneet pihatossa väistelemään ihmiskontaktia.

Kirjoittaja toimii Ahlmanin ammattiopiston maatilamestarina Tampereella vastuunaan muun muassa karjan hoito ja ruokinta sekä opetus.

Seppälän vuosi kyyttöjen kanssa

Kyytöt saapuivat Seppälään viime keväänä: lypsylehmät huhtikuun lopulla, nuorisokahtessa erässä toukokuussa ja muutama lehmä vielä Kolin kautta koukaten kesällä ja syksyllä. Koko talossa niitä odotettiin suurella mielenkiinnolla. Entinen karja oli lähetetty uusiin koteihin, ja ainakin me, jotka niiden kanssa olimme työskennelleet, mietimme muutosta varmaan vähän sekavinkin tuntein.

Kyyttöpareilla lehmälauma laskettiin ulkoilemaan.

Kuva: Kaisu Korhonen

Teksti: Kaisu Korhonen

Lypsylehmien tulo oli suurin sirkus. Kolmekymmentäkaksi lehmää ohjattiin pihattoon suoraan kuljetusautosta ja ne alkoivat tutkia uutta ympäristöään juuri niin varovaisesti ja hämmästellään kuin lehmän kuuluukin. Sanotaanhan, että ”katsoo kuin lehmä uutta veräjää”. Otimme lehmät ryhmissä hoitokarsinoin, että saimme laitettua niille tunnustinpannat. Siinä yhteydessä saimme ensi tuntuman persoonallisiin luonteesiin. Joku esimerkiksi ei millään antanut laittaa päätään kiinni, mutta antoi laittaa pannan ihan suosiolla, kun oli irti karsinassa. Yksi iso oppimisen paikka lehmille oli pihatossa vesikuppien käyttö. Meillä on lämmitettävät vesialtaat, joissa juoma-aukoissa on pallot. Vettä saadakseen eläimen täytyy huomata painaa pallo pois tieltä. Ensi alkuun kyyttökarja ei huomannut jekkua, vaan etsi vettä kuumaisesti. Kun huomasimme ongelman, otimme pallot pois muutamaksi päiväksi, ja niin vettä alkoi löytyä.

Oppimista ja tapahtumia

Niin kesä lähti etenemään. Maatilan työntekijät ja opiskelijat opettelivat tuntemaan uusia eläimiä ja kyytöt uusia hoitajiaan. Olivat ne varmaan Iskolassakin tottuneet vaihtuviin ihmisiin, mutta kyllä porukkaa riittää Seppälänkin navetassa. Tarina kertoo myös, että meidän hevosemmekin huomasivat nautojen muuttuneen erilaisiksi.

Olimme suunnitelleet kyyttöjen ympärille kaikenlaista tapahtumaa. Pidimme keväällä kyyttöparit ja Isk:n kantakirjan satakymmenvuotisjuhlan. Olimme toivotaneet tervetulleiksi koulut, päiväkodit ja yritykset valitsemaan itselleen kummi-kyyttöjä. Kyyttöpaitoja painatimme heti keväällä, malli kainalossa kulkevalle kyyttölle löytyi kaksikymmentä luvulla maalatuista tauluista, jotka esittävät Seppälän silloisia kyyttölehmiiä. Lehdistö on ollut kyyttöjen tekemisistä myös hyvin kiinnos-

tunut. Sattumalta Kainuun Sanomien toimittaja oli karjamestariin **Arto Mäkeläiseen** yhteydessä juuri sinä aamuna, kun ensimmäinen kyyttöpoikiminen meidän navetassamme tapahtui. Niinpä Kainuun Sanomat sai seurata käytännössä kummi-vasikkansa Seppälän Alkuttaren syntymää ja ensimmäisiä hetkiä emänsä huomassa. Mukavaa oli sekin, että se ensimmäinen vasikka oli lehmänen, sitten tulikin pitkä sonnijakso.

Kyyttöjä tuli meille 66 kappaletta, nyt rekisterissä on meidän nimillämme 76 eläintä. Meidän oman navettamme tilat käyvät vähän ahtaaksi, mutta koska haluamme pyörittää lukumäärää nyt mahdollisimman suurena, että saamme haettuna esiin lypsyoimaisuuksia, olemme vuokranneet muutaman kymmenen kilometrin päästä toisen navetan. Tilan isäntä hoitaa siellä ummessa olevia lehmiä ja hiehoja. Kesällä ne pääsevät laiduntamaan Oulujärven rantamaisemaan. Luultavasti muu-

tamia meidän kyyttöjämme menee kesäksi hoitamaan myös perinnebiotooppeja lähiympäristössä.

Suvunjakamista

Iskolasta tuli meille yksi sonnipoika, Iskolan Ylermi. Ylermi aloitti astutussonnin työnsä marraskuulla, ja on jo tiineyttänyt useampia hiehoja. Ylermi on luonteeltaan rauhallinen, sitä talutetaan ulkona. Tallivastaavamme **Emmi Manninen** on innokkaana myös satuloinut Ylermin muutaman kerran ja kokeillut sen kanssa ratsastamista myös ulkona. Karsinassa Ylermi tekemisen puutteessa mielellään puskisi karsinan puhdistajaa, mutta antaa nöyrästi opiskelijoiden laittaa päätset ja sitoa itsensä kiinni karsina-aitaan puhdistuksen ja kuivituksen ajaksi. Kasvamassa on jo Ylermille työn jatkaja omasta karsasta. Kaverina tällä Seppälän Aspilla on geenipankkiryhmän hankkima Selkolan Arhippa, josta on kasvamassa sperman luovuttaja.

Nyt maaliskuulla toteutuvat ensimmäiset alkionhuuhtelut ja –siirrot. Tänä talvena huuhdellaan muutamista hyvistä maidontuottajista, ensi talvena keskitytään harvinaisiin sukulinjoihin. Muutaman lehmän olemme kyyttökarjasta myyneet lähinnä tilanpuutteen takia. Eläimille olisi kysyntää, etenkin hiehoille ja lehmävasikoille. Emme kuitenkaan ole tässä vaiheessa kovin innokkaita nuoria eläimiä myymään, koska haluamme nähdä, millaisia maidontuottajia niistä kasvaa. Ajan myötä varmaan myytäväkin tulee, eletään tilanteen mukaan. Ja terveet, ylimääräiset eläimet tietenkin myydään eloon.

Normaalista koulutilan elämää

Kyyttökarja on meillä normaalissa koulutilan käytössä. Opiskelijat hoitavat niitä normaaliin työvuorojen puitteissa, meillä on aina kolme opiskelijaa navettavuorossa. Lisäksi kyyttöjen ympärillä tehdään kaikenlaista harjoitustehtävää; jalostuksesta, ruokinnasta, lypsystä ja käsittelystä esimerkiksi. Ensimmäiset kyyttöhiehot pääsivät jo viime syksyn Maalaismarkkinoilla näyttelykehään, ja ensi elokuun loppuun

Kuva: Kaisu Korhonen

Ylermin päätyö ei ole ratsuna toimiminen, mutta kuvaa sen rauhallisuutta, kun ratsunakin olo onnistuu.

on luvassa isompi porukka. Syksyllä opiskelunsa aloittaneilla maaseutuuyrittäjillä ja eläinlääkäreillä on omat nimikkovasikansa koulutettavina. Poikimiset ovat olleet helppoja, opiskelijat hoitavat emän ja vasikan ensihoidon henkilökunnan opastuksen mukaan. Meidän navettamme on kylmäpihatto, mutta hoitokarsinat, nuoren karjan tilat ja lypsyasema ovat niin sanottuilla lämpimällä puolella.

Karjan ruokinta sujuu aikalailla saman kaavan mukaan kuin edellisenkin karjan, ainakin siinä mielessä, että pyritään mahdollisimman karkearehuvaltaiseen ruokintaan. Säilörehua kaikki lypsävät saavat vapaasti. Viime kesän rehu on myös hyvää, emmekä tällä hetkellä näe mitään syytä myöhästyttää rehun tekoa, vaikka meitä siihen suuntaan on ”neuvottu”. Aina on olemassa riski, että sää asettaa aikataulun rehunteolle ihan meiltä kysymättä. Väkirehuna on rahtimyllyn tekemä seos, jossa viljaa on 56 prosenttia, loppu rypsiä, melassileikettä, melassia, kivennäistä ym. Suurimmat väkirehuannokset ovat kuusi kiloa vanhemmille lehmille poivinnan jälkeen. Näillä eväillä korkein maitotuotos tältä talvelta mittalypsässä on 32,2 kiloa maitoa. Alle 15 kilon maitotuotoksen, jos poivinnasta on jo aikaa, eikä herumisesta

näytä olevan toivoa, ei väkirehua enää anneta. Kuivaa heinää lehmille annetaan joka päivä ja ummessa olevat syövät omalla osastollaan kaurasta tehtyä kokoviljasäilörehua. Umpiosastolle annetaan myös seleeniä, koska osa kaurasta on paalattu meidän luomuviljelyssä olevilta lohkoiltamme.

Elämä kyyttöjen kanssa on kaiken kaikkiaan mielenkiintoista. Niiden käytäytymisen seuraaminen etenkin. Viime kesänä korostui niiden laumakäyttäytymisen ja suunnaton uteliaisuus, mutta myös varovaisuus. Ne pääsivät vapaasti liikkumaan pihatton ja laitumen väliä, ja jos joku sai päähänsä lähteä laitumelta käymään pihatossa, lähti koko porukka välittömästi mukaan. Ja sama toisinpäin. Niinpä ohikulkijat ovat meille sanoneet, että joka kerta kyyttöjono on menossa kujaa pitkin johonkin suuntaan. Ihmisten ja työkonien liikkuminen lähipelloilla aiheutti ”kyyttökatsomon” syntymisen laitumen reunaan. Vierailijoita meillä käy paljon, opiskelijat on koulutettu opastamaan ryhmiä ja kerhotoon Seppälästä ja tietenkin kyyttöistä.

Kirjoittaja toimii kotieläintuotannon opettajana Kainuun ammattiopistossa.

Äiti maa syleili Torinossa kyyttöä

Karjalan vanha metsälehmä, kyyttöjen alkuperäisrotu on muutamassa vuodessa singahtanut yli sadan vuoden takaa 2000-luvulle. Voidaan jo hyvin puhua ruokakulttuurimme uudesta keulakuvasta tai ikonista, median lemmikistä, keittiömestareiden suosikista ja suuren yleisön mielenkiinnon kohteesta.

Teksti: Christer Lindgren

Kuva: Heikki Ahopelto

Pienikokoinen sonninjuttura ja tiivistä maitoa lypsävä kyyttölehmä on jo huomattu Berliinin ja Pariisin ravintoloissa – ja myös Torinon ruokamessuilla. Viimesykyisen Salone del Guston kyyttöständillä oli koko ajan ruuhkaa, ja kaikki liha ja juusto vietiin käsistä.

Suomea messuilla edustivat Tampereen ravintola Masuunin keittiöpäällikkö **Heikki Ahopelto** ja Ahlmanin ammattiopiston maatilamestari **Harri Ala-Kapee**. Alun perin heidät oli kutsuttu esittelemään Case Kyyttö slowfood-liikkeen suureen Terra Madre (Äiti maa) -tapahtumaan. Terra Madre on yhteisöllinen tapahtuma, johon kuuluu workshoppeja, seminaareja ja vapaampaakin yhdessäoloa. ”Tarkoituksena on edesauttaa pientuotantoa ympäri maailman ja tuoda esiin uusia ajatuksia,

joilla voidaan saada muutoksia aikaan,” Heikki Ahopelto kuvailee.

7000 lähiruokakokkia, pientuottajaa ja muuta delegaattia yli 150 maasta loivat jo itsessään ainutlaatuisen ilmapiirin. Ahopelto puhuu innostuneesti ”Terra Madren hengestä”, josta voi syntyä vastavoima volyymituotannolle, jättiläisteollisuudelle ja -kaupalle ja globaaleille brändeille. Missio on tärkeä, sillä pientuotannon tukeminen katsotaan tärkeimmäksi asiaksi ravinnon riittämiseksi maapallolla.

Suomalaisten tehtävänä oli esitellä osanottajille case kyyttö – vanhan karjaproduktion tarina ja tuotteet. Mukanaan Ahopelto ja Ala-Kapee veivät muun muassa kyyttömaidosta valmistettua apfenzellerjuustoa sekä palvuttua kyyttösonnin paistia. Maistatus oli täydellinen menestys.

”Ihmiset olivat aidosti kiinnostuneita ja myös pitivät kovasti tuotteistamme. Ihmiset kiinnostuivat, kehuivat ja joskus ylistivät, tulivat uudelleen maistamaan lisää... Moni olisi halunnut ostaa isojakin määriä, mutta kaikki tuotteet loppuivat jo maistatuksessa kesken”, kertoo Ahopelto.

Eriyisen kiinnostuneita oltiin kyyttömonipuolisista ominaisuuksista: on varsin harvinaista, että samasta rodusta saa sekä hienosti juustoutuvaa maitoa että korkealuokkaista, mureaa lihaa. Suuren vaikutuksen teki myös ajatus siitä, että uhanalainen rotu pyritään pelastamaan syömällä!

Kansainvälisillä messuilla ja erilaisissa Suomi-tapahtumissa maailmalla kyyttö voi kertoa paljon perinteisestä suomalaisesta ruoasta ja suomalaisesta identiteetistä laajemminkin.

Ahopellon ja Ala-Kapeen mukaan Torinon Salon del Gusto –messuilla Suomen on jatkossa oltava mukana. Terra Madre taas on riippumaton, rajat ylittävä kansanliike, johon voi osallistua vain kutsuttuna. Olisi toki toivottavaa, että suomalaisia osanottajia tuettaisiin taloudellisesti.

Tampereen lähettiläät korostivat myös, että kyytönlihan käyttö ja siitä saatava lisäarvo ovat erittäin tärkeä osa rodun säilyttämistä. Liha saadaan sonnivasikoista, joita ei lypsylehmätiloilla tai siitoksessa tarvita.

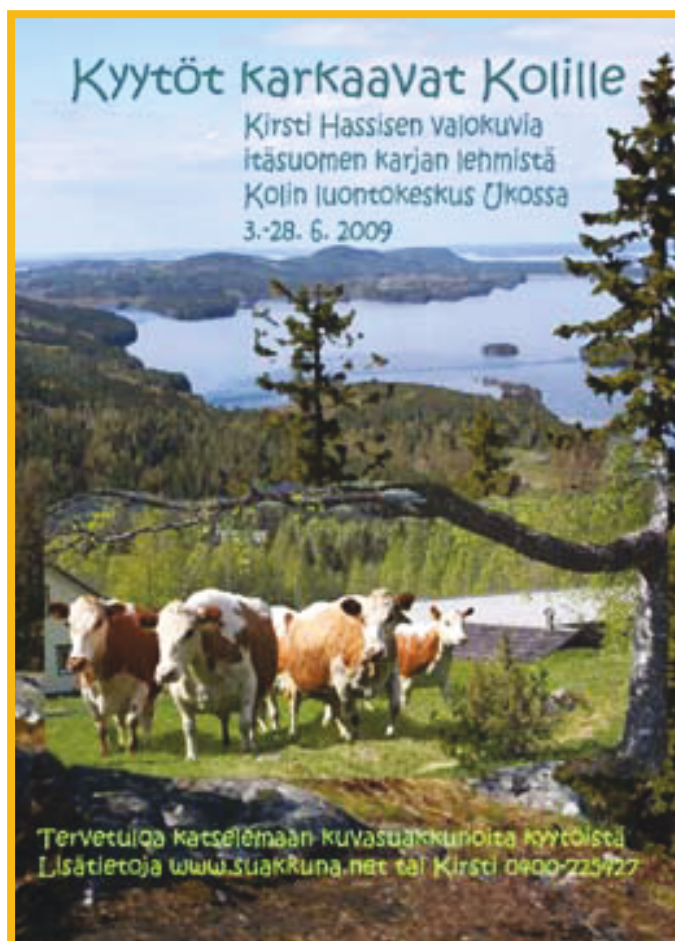
Lisätietoja:

Ravintola Masuuni

www.ravintolamasuuni.com
Heikki Ahopelto 044 2964429

Ahlmanin ammattiopisto

www.ahlman.fi
Harri Ala-Kapee 040 7586658

Lehmäleiri Maukkulassa

Keskiviikosta 10.6. perjantaihin 12.6.2009 Iloimantsissa, Maukkulan Mustikkamäessä

Ohjelmassa on eläinten hoitoa, lypsyä, maidon käsittelyä, tietoa lehmistä ja maidon käsittelystä. Voit kokeilla käsin lypsyä kyytöllä. Jokaiselle leiriläiselle annetaan oma hoitoeläin. Tilalla on lehmiä, lampaista, vuohia, kanoja, ankoja, kissoja, kaneja, sika ja hevonen. Leirille otetaan enintään 20 osallistujaa. Lisätietoa leiripaikasta www.maukkulanmustikkamaki.fi.

Majoituksen hinta on 50 euroa/ 2 yötä yhteismajoituksessa. Lisähinta 2h:sta on 20 euroa ja 4 h:sta 10 euroa. Ruokapakettiin kuuluu 2* aamupala, 2* lounas, 2* päivällinen ja 2* iltapala. Ruokapaketin hinta on 50 euroa.

Alustava ohjelma

- 10.6. klo 10 kokoontuminen Joensuun Valion meijeriin tutustuminen. Teemana maito ja sen käsittely, juustonvalmistuksen ohjaajana Anja Pölönen.
- 11.6. aamu alkaa aamulypsyllä klo 7. Päivän teemana on lehmä ja sen elämä.
- 12.6. vierailemme maitotilalla Öllölässä aamulypsyn aikaan.

Leirin jälkeen on mahdollisuus osallistua Kyyttöseminaariin, jossa mm. tutkija Juha Kantanen kertoo kyytön arvokkaasta geeniperimästä. Seminaariin on tulossa myös muita kyyttöasiantuntijoita. Seminaari on maksuton. Illan päätteeksi on mahdollisuus osallistua Kyyttöillalliselle. Illalliselle myydään illalliskortteja.

Lisätietoja ja ilmoittautumiset osoitteella info@maukkulamustikkamaki.fi tai numeroon 040 740 3002/Anita.

Monimuotoinen maatiaisrotujen

Menneinä vuosikymmeninä maataiset leimattiin vähätuottoisiksi ja kannattamattomiksi tuotantoeläimiksi. Tästä huolimatta muutamat viljelijät ovat onneksi pitäneet maatiaisrotuisia eläimiä muiden kotieläinten joukossa. Löytyy myös esimerkkejä viljelijöistä, jotka ovat halunneet pitäytyä pelkästään alkuperäisroduissa. Nyt maataisia osataan taas paremmin arvostaa, mutta millaisia ovat ne tilat, joilla maatiaiseläimiä kasvatetaan?

Teksti: Katriina Soini

Kuva: Miia Karja

kasvattajakunta säilymistä turvaamassa

Monimuotoinen kasvattajakunta maataisrotujen säilymistä turvaamassa

Kuva: Mari Laulumaa-Hirvonen

Teksti: Katriina Soini

Mikä herätti kasvattajien kiinnostuksen maataisiin? Entäpä millaisia tulevaisuudensuunnitelmia maataisrotujen kasvattajilla on? Tätä selvitettiin MTT:lla vuonna 2005 maataiskarjan- ja maataislampaiden kasvattajille suunnatussa kyselyssä. Kyselyyn tuli vastauksia kaikkiaan yli kolmelta sadalta maataisrotujen kasvattajalta.

Monimuotoisia tiloja

Kyselyssä selvisi, että maataiskarjan kasvattajat ovat hieman nuorempia kuin karjatilalliset keskimäärin. Maataisrotuisia kotieläimiä pitävät toki muutkin kuin viljelijät; noin joka viides eläinten kasvattajista harjoittaa jotakin muuta ammattia kuin maataloutta. Maataiskarjatilat ovat tavallisesti pienempiä kuin suomalaiset kotieläintilat yleensä. Vastaavasti, erityisesti maataislammastilat olivat usein hyvin monimuotoisia: niillä kasvatetaan lampaiden lisäksi myös muita kotieläimiä, erityisesti suomenvuohia, hevosia, tavallisia

kanoja tai maataiskanoja. Lammastiloilla on usein myös muuta yritystoimintaa, kuten matkailua, tuotteiden suoramyyntiä, ruokapalveluita ja jatkojalosta, ohjelmapalveluita, kun taas maataiskarjatilat ovat tavallisesti keskittyneet karjatalouteen. Noin joka kolmas lammastiloista on luomutuotannossa, kun taas karjatilosta vain alle joka viides. Yli 90 % vastaajista ilmoitti tehneensä erityistukisopimuksen alkupeärisrotujen kasvattamisesta. Lisäksi useilla vastaajilla on ympäristötukisopimus perinnebiotooppien hoidosta. Kasvattajilla on kiinnostusta eläinten hyvinvoinnin edistämiseen, sillä joka neljäs oli valinnut ympäristötuen lisätoimenpiteeksi tuotantoeläinten hyvinvoinnin edistämisen.

Mikä maataisissa kiinnosti?

Maataiskiinnostuksen taustalla on useimmiten halu säilyttää maataiseläimiä niiden geneettisen ja kulttuurisen arvon vuoksi. Moni vastaaja piti tärkeänä myös maataiseläinten luonteenomaisia piirteitä, terveyttä, sisukkuutta ja omapäisyyttä, myös rotuominaisuudet ja jalostus sinäl-

län koettiin mielenkiintoisena. Varsinkin vanhempien kasvattajien kiinnostuksen oli usein herättänyt omat lapsuusmuistot. Miehillä ympäristötuki näyttäisi olevan tärkeämpi peruste eläinten pitämiselle, kun taas naiset korostivat kulttuuriarvoja. Luomuviljelijöiden ja ei-viljelijöiden kiinnostus perustuu usein ympäristönsuojelullisiin näkökohtiin. Geeniperimän suojeleminen näyttäisi olevan vähemmän tärkeä kysymys maataislampureille - maataislammasta koetaan ehkä tavanomaisemmaksi ja vähemmän uhanalaiseksi kuin maataiskarjaksi.

Tuotteita ja palveluja omaan käyttöön ja asiakkaille

Suurin osa vastaajista ilmoitti maataiseläinten tuottavan maitoa, lihaa, villaa ja nahkaa tulonhankintatarkoituksessa. Osa tiloista tuottaa myös alkioita tai eläviä jälkeläisiä myyntiin. Maataiset laiduntavat ympäristötuen piiriin kuuluvia perinnebiotooppeja tai suojavyöhykkeitä, tai hoitavat muuten avointa kulttuurimaisemaa, luonnonlaitumia, metsälaitumia, hakamaita tai voimalinja-alueita tai rantaniittyjä. Muutamat vastaajat kuvasivat maataisia erityisesti karujen ja kitukasvuisten alueiden laiduntajina, joilla ne pärjäävät muihin rotuihin verrattuna hyvin.

Yli viidennes vastaajista kertoi myyvänsä maataistuotteita: elintarvikkeiden raaka-aineita tai tilalla jalostettuja juustoja, jogurtteja, lankoja, neuleita ja huopia, taljoja ja nahkoja sekä makkaraa ja lihasäilykkeitä. Tavallisimmin tuotteita myydään suoraan tilalta tai torilla, mutta tuotteita menee myös ravintoloille ja kauppoille. Kolmekymmentä vastaajaa kertoi maataisten kuuluvan kiinteästi maatilamatkailun liiketoimintaan herättäessään asiakkaiden tai ohikulkijoiden huomion. Muutama vastaaja kertoi maataisten käytöstä hoi-va- tai kuntoutuspalveluissa, esimerkiksi osana syrjäytyneiden lasten hoitoa. Pääasiallisesti eläimet toivat iloa ja mielihyvää kasvattajille ja koko perheelle, ja useiden

Kuva: Mari Laulumaa-Hirvonen

vastaajien mielestä maatiaiseläimet lisäsivät työn mielekkyyttä: Maatiaiseläinten kasvatusta on monen kasvattajan mielestä mielenkiintoinen harrastus, vaikka ulkopuoliset usein katsovat sen 'ylimääräiseksi vaivaksi', niin kuin eräs vastaaja totesi.

Minustako maataisyrittäjä?

Lähes kolmannes vastaajista oli kiinnostunut kehittämään omalla tilallaan maatiaiseläimiin liittyvää yrittäjyyttä. Joka viidennellä oli suunnitelmia tehostaa tilansa toimintaa karjan kokoa suurentamalla, töiden organisoinnilla tai rakennushankkeilla. Lähes yhtä moni on kiinnostunut kehittämään eläinten siitostoimintaa tai tuotteiden jatkojalostusta. Muita esiin nostettuja kehittämissajatuksia olivat siirtyminen kokonaan maataisrotuisiin eläimiin tai maatiaiseläinten määrän lisääminen osana muuta kotieläintuotantoa, tuotteiden jatkojalostuksen, markkinoinnin ja yleensä tilan toiminnan kehittämisen. Muutamat vastaajat kertoivat harkin-

neensa erikoistumista ympäristönhoitoon ja laiduntamiseen. Maatiaisten katsottiin tarjoavan myös mahdollisuuksia osallistua erilaisiin maaseudun kehittämissuunnitelmiin. Ei-viljelijät näyttäisivät usein olevan innokkaampia kehittämään yritystoimintaa maatiaiseläinten ympärille, viljelijät sen sijaan olivat varovaisempia tässä suhteessa. Maataislampaiden kasvattajilla näyttäisi olevan eniten kiinnostusta maataisiin perustuvaan yrittäjyyteen.

Maatiaisten tulevaisuus?

Kaiken kaikkiaan maatiaiseläinten pitäminen varsinkin aktiiviviljelijöiden näkökulmasta liittyy laajemmin maatalouden rakennemuutokseen, tilanteeseen, jossa aprikoidaan, mihin suuntaan tilan toimin-

taa tulisi kehittää. Suuria ratkaisuja tai investointeja ei välttämättä uskalleta tehdä ja suhtautuminen maatiaiseläinyrittäjyyteen on melko varovaista. Mahdollisuudet yrittäjyyteen kuitenkin tiedostettiin, mutta varsinkaan maataislampurit eivät ole toiveikkaita alan tulevaisuuden suhteen. Tämä johtuu mitä todennäköisimmin siitä, että kuluttajat näkevät maataisrotuiset eläimet edelleenkin ensisijaisesti elintarvikkeiden raaka-aineiden tuottajina ja lihan hinta on alhainen. Muut tehtävät ja ominaisuudet tuottavat lisäarvoa kasvattajille itselleen, mutta vastaajien mielestä eivät välttämättä tarjoa vielä riittäviä mahdollisuuksia kannattavaan yritystoimintaan. Kyselyn toteuttamisesta on kuitenkin jo neljä vuotta aikaa, ehkä aika yrittäjyyteen on jo otollisempi?

Kirjoitus perustuu MTT:n tutkimushankkeen loppuraportissa julkaistuun Heli Takamaan ja Katriina Soinin artikkeliin. Artikkelin kokonaisuudessa löydettävissä: Karja, M. & Lilja, T. (toim.) 2007 Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106 (2007). <http://www.mtt.fi/met/pdf/met106.pdf>.

Suomalaiset koirarodut osaksi eläingenivaratyötä

Kotimaiset koirarodut ovat osa alkuperäisrotujemme kirjoa ja biodiversiteettiä. Muun muassa Suomessa, Norjassa ja Unkarissa ne on sisällytetty FAO:lle laadittuun kansalliseen eläingenivararaporttiin. Supisuomalaisten rotujen geneettisen monimuotoisuuden vaaliminen onnistuu vain kotimaassa, sen verran vähän meikäläistä koirakansaa on viety ulkomaille.

Kuva: Kirsti Hassinen

Teksti: Emmi Manninen

Maailman sadoista koirarodusta viiden virallinen kotimaa on Suomi. Suomenpystykorva, karjalankarhukoira, suomenajokoira, suomenlapinkoira ja lapinporokoira ovat kaikki alkuaan käyttökoiria. Metsästyskoirat tekevät edelleen alkuperäistä työtään, mutta paimenkoirataustaiset lappalaisrodut ovat pääosin seura- ja harrastuskoirina. Suomenlapinkoirasta on säilytetty erillistä paimensukuista lapinkoiraa, jonka katsotaan polveutuvan poronpaimennukseen käytetystä kannasta.

”Kansallisessa geenivaratyössä ei ole valitettavasti tehty vielä juuri mitään koirarotujemme hyväksi”, Pohjoismaisen Geenivarakeskuksen (NordGen) eläinsektorin johtaja ja MTT:n erikoistutkija **Juha Kantanen** sanoo. ”Suurin syy on työvoiman puute. Ensi alkuun olisi syytä istua saman pöydän ääreen kotimaisia rotuja edustavien järjestöjen kanssa ja

kartoittaa rotujen nykytila ja tärkeimmät toimenpiteet niiden geneettisen monimuotoisuuden turvaamiseksi. Rotuja olisi myös tehtävä tunnetuksi osana suojeltavia eläingenivaroja.”

Suomen kansallisessa eläingenivaraohjelmassa todetaan, että kotimaisten koirarotujen populaatorakenne ja sukusiitosaste tulisi selvittää ja suositella sen perusteella toimia geneettisen vaihtelun ylläpitämiseksi. Populaatiogeneettisten tutkimusten perusteella päätetään spermankkien perustamisesta eri roduille.

”Kun tiedetään, mitä sukulinjoja rodussa on ja mitkä niistä ovat katoamassa, voidaan spermankkiin valikoida yksilöt, jotka ovat rodun geenipohjan säilyttämisen kannalta keskeisimpiä. Hyvän terveyden ja luonteen ohella niillä on oltava taipumuksia siihen käyttömuotoon, johon rotu alun perin on kehitetty”, Juha Kantanen luettelee.

Maatiais-kantaakin pankkiin

”Geenipankkiin voitaisiin ottaa sopivia koiria myös Kennelliiton rekisterin ulkopuolelta. DNA-testauksella pystytään tarvittaessa tarkastamaan, onko eläin risteytynyt muihin rotuihin. Pohjanpystykorvan tulisi myös kuulua eläingenivaraohjelmaamme. Vaikka se on virallisesti luokiteltu ruotsalaiseksi roduksi, ovat sen kanta-koirat suurelta osin peräisin Suomesta.”

Suomen Kennelliiton hyväksymä suomenlapinkoiran ja lapinporokoiran rekisteri on niin sanotusti avoin eli rotuun voidaan ottaa poronhoitoalueen vielä rekisteröimätöntä käyttökoirakantaa, lähinnä poropaimennuskäytössä olevia koiria ja niiden ensimmäisen polven jälkeläisiä.

Kotimaisten koirien rotujärjestöissä on tehty paljon vapaaehtoistyötä, jota eläingenivaraohjelmassa voitaisiin hyödyntää: on laskettu sukusiitosasteita, su-

kulaisuuksia ja käyttöominaisuuksista kertovia jalostusindeksejä. Pystykorvajärjestö vaatii, että suomenpystykorvapentueen sukusiitosaste ei saa ylittää 6.25 prosenttia, suomenajokoiralla suositellaan samaa tasoa. Kennelliiton laatima perinnöllisten vikojen ja sairauksien vastustamisohjelma (Pevisa) asettaa useissa roduissa ehtoja jalostukseen käytettävien koirien terveydelle. Lisäksi Kennelliitto edellyttää, että jokaiselle rodulle on laadittu jalostuksen tavoiteohjelma. Siinä määritellään tavoitteet koirien terveyden, luonteen ja käyttöominaisuuksien edistämiseksi sekä rotutyypillisyyden säilyttämiseksi. DNA-geenipankkien ansiosta muun muassa koirien terveyden jalostaminen on saanut uutta vauhtia.

Lappalaisrodut nousussa, metsästysroduissa notkahdusta

Etenkin metsästyskoirien tulevaisuus vaatii valppautta. ”Kotimaisten metsästyskoirarotujen määrä romahti 8-15 vuotta sitten, mutta viime vuosina on sentään menty tasamaata”, kertoo Koiramme-lehden päätoimittaja **Tapio Eerola**.

”Kanalintukannat ovat lähes pohjalukemissa. Synkimpien arvioiden mukaan niiden metsästäminen suurelta osin hiipuu kymmenen vuoden sisällä, mikä tietää suomenpystykorvan rekisteröintien putoamista reiluun puoleen nykyisestä. Välitöntä uhkaa rodulla ei kuitenkaan ole, sillä tietty kansallistunne vaikuttaa piristävästi myös kansalliskoilarodun pentujen kysyntään.”

Suomenajokoi-
ra menetti viime vuonna kaikki rodut käsittävän rekisteröintitilaston ykkös-paikan, ensimmäisen kerran 30 vuoteen. ”Riistaa ajokoirilla riittää, mutta jänsijahti on ikään kuin poissa muodista”,

Eerola pohtii. ”Karjalankarhukoirankin rekisteröintien on arveltu laskevan. Naapurimaiden hirvikoirarodut ovat karjalankarhukoiraa suosituimpia. Lisäksi hirvien määrää tullaan Suomessa vähentämään, mutta onneksi meillä ei niitä juurikaan metsästetä ilman koiraa.”

Kotimaiset koirarodut ovat rekisteröintimäärien notkahdeltusta huolimatta toistaiseksi runsaslukuisia. Kolme niistä komeilee jopa rekisteröintitilaston kymmenen kärjessä -listalla. Kotimaisten rotujen jalostustavoitteissa on muistettu, että määrä ei korvaa geneettistä laatua: geenipohja voi suuressakin populaatiossa kaventua, jos sukuja pääsee sammumaan. Kansallinen koirien eläin-geenivaratyö on tästä hyvä aloittaa.

Laajempi artikkeli aiheesta löytyy Koiramme-lehdestä 12/08, s. 6-9.

Kuva: Kirsti Hassinen

*Suomenajokoi-
ra putosi viime vuonna Kennelliiton rekisteröintitilaston ykkös-paikalta toiseksi. Suomenlapinkoiran suosio on puolestaan viime vuosina kasvanut monipuolisena seura- ja harrastuskoirana.*

Kuva: Kirsti Hassinen

Kuva: Juha Kantanen

Maatiaiskan kesäpäivillä Tammelassa nähtiin Kiikan Kuttu ja Kana -sirkuksen show

Suomalaisen maatiaiskan säilytysohjelma täytti 10 vuotta

Maatiaiskan säilytysohjelman kymmenvuotistaivalta juhlistettiin heinäkuun 26. päivänä Tammelan Liesjärvelle Korteniemen perinnetilalla. Tuo lauantai oli kesän ainoita hellepäiviä Tammelassa; lämpötila kohosi 27 asteeseen auringon paistaessa pilvettömältä taivaalta.

Korteniemen perinnetila kuuluu Liesjärven kansallispuistoon. Korteniemi on entinen metsänvartijan tila, jonka pihapiiri rakennuksineen, puutarhoineen ja viljelyksineen on säilytetty 1910-luvun alun mukaisena. Kesällä tilalla myös eletään tuon ajan mukaisesti; hoidetaan suomalaisten alkuperäisiä kotieläimiä, lemmiä, lampaita, hevosia ja kanoja. Pelloilla ja kasvimaalla viljellään vanhoja kotimaisia kasvilajikkeita perinteisin työtavoin. Korteniemen perinnetilaa ylläpitää Metsähallitus. Korteniemi tarjosi erinomaiset puitteet maatiaiskan säilytysohjelman 10-vuotisen taipaleen juhlistamiseen. Tästä kiitokset Korteniemen ja Liesjärven kansallispuiston henkilökunnalle.

Korteniemessä järjestetyssä seminaarissa kuultiin ensin **Hanna Liimataisen** kertomana Korteniemen perinnetilan historiasta ja nykypäivästä. **Juha Kantanen**

MTT:stä kertoi maatiaiskan säilyttämishojelman tuloksista kymmenvuotisen taipaleen ajalta sekä kanan kesytyshistoriasta. **Sirpa Kurppa** MTT:stä toi esille maatiaiseläinten monitahoisista merkityksistä. Kiikan Kuttu ja Kana -sirkus esiintyi. Sirkuksen vuohi ja maatiaiskana suoriutuvat hienosti omista rooleistaan sirkuksen ohjelmassa. Tämän jälkeen tutustuttiin Korteniemen horniolaisiin maatiaiskan **Tarja Niemelän** opastuksella. Kymmenvuotisjuhlassa jaettiin huomionosoituksia ansioituneille maatiaiskan kasvattajille. Heille ojennettiin säilyttämishojelman logolla varustetut keraaminen kuksa, munakuppi ja suolasirotin, jotka oli tehty Keraamikkostudio Pii-pot pajassa Maaningalla. Keraamikko, yrittäjä **Markku Piippo** säilyttää kiuruvedenmaatiaiskanaa. Tarja Niemelä Vihdistä palkittiin itse säilyttämishojelman ideoinnista ja pitkäaikaisesta työstään ohjelman hyväksi. Tarja on ollut savitaipaleenkannan säilyttäjä, poikastuottaja ja hänellä on laaja asiantuntemus lattiakanojen hoidosta. **Esa Alkula** Hyvinkäältä sai palkinnon pitkäaikaisesta työstään maatiaiskan hyväksi; erityisesti horniolaiskannan pelastajana. **Pirjo Aavaharju** Salon seudulta Toijasta (Kisko) palkittiin piikkiöläisen kannan 25 vuotta jatkuneesta säilytystyöstä ja poikastuotannosta ja **Markku Lassila** Tuusulasta Alhon kanan vanhimpana poikastuottajana ja maatiaiskan tuoteistamisesta yhdeksi monipuolisen siipikarjatilansa vetonaulaksi. **Erkki Kettunen** Lieksasta sai palkinnon horniolaisen kannan poikastuottajana. Erkki on ollut aktiivinen markkinoimaan maatiaiskan säilyttämishojelmaa ja saanut useita uusia säilyttäjiä liittymään ohjelmaan mukaan. **Ulla Toropainen** Kiteeltä palkittiin sekä innokkaana maatiaiskan että yleisemmin muidenkin maatiaiseläinten suojelijana. Ulla on onnistunut valokuvamaan maatiaiskanoja ansiokkaasti.

Rekisterissä olevia säilyttäjiä oli vuonna 2008 kaikkiaan 153. Poikastuottajia oli yhteensä 12. Alkuperäisiä vuonna 1998 aloittaneita säilyttäjiä on mukana vielä 23, ja vuonna 2008 mukaan ilmoittautui 24 uutta säilyttäjä.

TOIMITUS

Kuvan kukko ei liity tapaukseen.

Maatiaiskukko taisteli näätä vastaan

Monet tarinat ja tapahtumat osoittavat, että maatiaisrotuisilla eläimillä on järki päässä ja vaistot tallessa. Tästä saatiin uusi todiste kesällä 2008 Kaavin Telkkämäen Kaskiperinnetilalta Savon ja Karjalan rajamailta. Perinnetilalla on vierailijoiden ilona parvi horniolaisia maatiaiskanoja kukkoineen.

Viime kesänä heinäkuun 7. päivänä näätä oli tullut Telkkämäen pihapiiriin, hiipinyt kana-aitauksen viereen ja alkanut työntää päätään kana-aitauksen verkosta sisään. Maatiaisparven kukko oli havahtunut tästä ja hyökännyt rai-vokkaasti tunkeileva näätä kohti puolustaakseen parveaan. Urhea kukko oli napauttanut nokallaan lujasti näätä silmäkulmaan, mikä koitui näädän koh-taloksi. Nokkaisu oli ollut niin voimakas, että kukon nokka oli osunut joko johonkin hermoon tai aivoihin saakka, minkä seurauksena näätä oli halvaantunut ja rytkähtänyt jalattomana makaa-man maahan aitauksen ulkopuolelle.

”Näätä oli hengissä, vain sen pää liikkui ja se piti pahaa meteliä, ettei kukko olisi napauttanut sitä uudestaan”, kertoo **Eero Valkonen**, horniolaisen kanaparven omistaja. Vielä kovempaa mekkalaa piti reviiiriään puolustanut kukko. Huutoon yhtyi koko kanaparvi. Yleinen mekastus herätti pihalla liikku-neiden ihmisten huomion. Eero Valko-sella oli vain yksi tehtävä tehtävänä, näädän lopettaminen pikaisesti, kun hän saapui paikalle, jotta eläin ei olisi kärsi-nyt enempää.

TOIMITUS

Muinaisten nautojen ja lampaiden perimä syyniin

Arkeologiset ja historialliset aineistot naudan ja lampaiden luista, kuiduista ja nahkanäytteistä tarjoavat mahdollisuuden tutkia genetiikan menetelmin kotieläinten historiaa ja hyödyntämistä, mutta Suomessa kotieläinten muinais-DNA:han perustuvaa tutkimusta ei ole kuitenkaan tehty. Suomen Akatemian rahoittamassa ja MTT:n koordinoimassa, tänä vuonna alkaneessa monitieteisessä tutkimushankkeessa tarkastellaan naudan ja lampaan esihistoriaa muinais-DNA-analysein.

Teksti: Juha Kantanen

Tutkimus yhdistää arkeologian, arkeologisen genetiikan, käsiteollisuuden historian, biologian, molekyyli- ja populaatiogenetiikan, kotieläinten jalostuksen ja kotieläinten hoidon asiantuntemusta. Tutkimukseen osallistuvat MTT:n lisäksi Turun yliopiston arkeologian oppiaine ja Tukholman yliopiston arkeologian tutkimuslaboratorio.

Muinais-DNA eristetään pääasiallisesti luu- ja hammasnäytteistä. DNA-näytteistä analysoidaan DNA-merkkejä, emänpuolelta periytyvää mitokondrio-DNA:ta, isältä pojalle periytyviä Y-kromo-

somien DNA-merkkejä ja molemmilta vanhemmilta perityviä DNA-merkkejä ja arvioidaan varhaisten nauta- ja lammaspopulaatioiden geneettistä eli perinnöllistä vaihtelua. Lisäksi verrataan näiden varhaisten eläinpopulaatioiden geneettistä vaihtelua nykyisten suomalaisten, balttilaisten ja pohjoismaisten nauta- ja lammassrotujen ilmentämään geneettisen vaihteluun ja arvioidaan eri populaatioiden välisiä geneettisiä sukulaisuuksia ja geneettisessä vaihtelussa tapahtuneita ajallisia muutoksia. Muinais-DNA-analyseista saatua uutta tietoa reflektoidaan aiemman kotieläimiin ja niiden hyödyntämiseen liittyvän arkeologisen tietämyksen kanssa.

Tällä tutkimuksella on ensimmäisen kerran mahdollista saada tietoa varhaisten nauta- ja lammaspopulaatioiden geneettisestä vaihtelusta Suomessa. Tulosten oletetaan tuottavan yksityiskohtaisempaa tietoa kotieläintemme esihistoriasta ja geneettisestä alkuperästä, mutta myös näkemystä eläinten tuottamien ja esihistoriallisen nahka- ja tekstiiliteollisuuden hyödyntämien raaka-aineiden alkuperästä. Tutkimus voi paljastaa, että historialliset taloudellis-kulttuuriset yhteydet Itämeren alueella ovat edistäneet teollisuuteen liittyvien ajatusten ja tarvikkeiden vaihtoa, mutta mahdollisesti myös eläinten tuontia. Tutkimus auttaa ymmärtämään naudan ja lampaan historiaa ja kotieläinten geneettisessä monimuotoisuudessa tapahtuneita muutoksia. Tutkimus käynnistyy rautakautisten lammassnäytteiden analyysillä.

Suomalaisen maatiaiskan sailytysohjelman KESÄPÄIVÄ

pidetään 27.–28. kesäkuuta 2009 Telkkämäen Kaskiperinteen tilalla
Kaavilla Pohjois-Savossa.

Aloitellaan kesäpäivät 27. päivä lauantaina siinä puolenpäivän aikoihin kello 12.00. Lauantaina on itse ”kanapäivä” ja 28. päivä sunnuntaina tutustuminen Juutilan kellovalimomuseoon. Kanapäivä ruokailuineen on ilmainen maatiaiskan säilytysohjelmaan osallistuville.

Ennakoilmoittautumiset 19. kesäkuuta 2009 mennessä Outi Kasari, outi.kasari@mtt.fi, (03) 4188 3605, fax: 03 4188 3618

Telkkämäen luonnonsuojelualue sijaitsee Kaavin kunnassa valtatie 17 pohjoispuolella.

Omalla autolla tuleville on Telkkämäki -opasteet Kaavin kirkonkylältä ja Kaavi - Juankoski -tien (nro 569) varrelta. Autojen pysäköintialue sijaitsee 200 metrin päässä Telkkämäen pihapiiristä.

MAJOITUSTA

Hotelli-Ravintola Kaavinlinna 017 662085
Jokelan Maatilamatkailu 0405138909
Kaavin Lomakeskus 0405818666
Kärenkosken Loma-asunnot 0400752960
Makkaramäen Lomamökit 0405379569
Mikkalan Maalaistalo 0405246910
Somparannan Lomamajat 0408235797
Vaikon Loma ja Lohi 0400746807
Viljamaan Kartano 0405468775
Lisätietoa majoituksesta myös www.kaavi.fi

Maatiaiskan poikasia ja nuorikoita taas tarjolla

Myös komeita laulusulkia ja höyheniä perhonsitojille ja askartelijoille!

Aavaharju, Kisko TL, 02 7396157, piikkiöläinen
Airaksinen, Suonenjoki, 050 5186257, kiuruvetinen
Asunmaa, Lapinlahti, 040 7223730, kiuruvetinen
Hoogesteger, Iitti, 040 5124630, iittiläinen
Kettunen, Lieksa, 044 2684523, horniolainen
Koivisto, Ylitornio, 040 5038842, piikkiöläinen
Kontola, Vantaa, 040 8342422, alhonkanta
Laakkonen, Vantaa, 0400 139144, alhonkanta
Leiramo, Iitti, 040 7050493, iittiläinen
Lempiäinen, Rautjärvi, 040 5234766, alhonkanta
Salo ja Lindberg, Parainen, 02 4587130, savitaipaleen
Majuri, Vihdintie 81, Espoo, hämäläinen
Maskery, Ruotsinpyhtää, 044 2834966, iittiläinen
Muranen, Muuruvesi, 050 9331678, kiuruvetinen
Mäkinen-Ripatti, Espoo, 09 8884328, horniolainen
Pajunen, Vihti, 040 5077162, alhonkanta
Hursti ja Rannanjärvi, Pori, 040 5018756, piikkiöläinen
Simola, Orimattila, 0400 495379, alhonkanta
Toropainen, Kitee, 050 4085968, alhonkanta
Isotalo ja Tuominen, Kuusjoki, 0400 974347, piikkiöläinen
Viitanen, Pori, 040 5894569, jämjärveläinen/jussilan kanta
Vähäuski, Anjalankoski, 0400 944548, iittiläinen

www.mtt.fi/monimuotoisuus

